

BİR ÖĞRENME ALANI OLARAK ANLAMA EĞİTİMİ VE TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDEKİ YERİ

Yrd. Doç. Dr. Ali GÖÇER
Niğde Üniv. Eğitim Fak. İlköğretim Bölümü
ali.gocer@hotmail.com

Öz

Öğrencilerin okuduklarını, dinlediklerini tam ve doğru anlayabilmeleri, edinmeleri gereken önemli bir dil yeteneğidir. Bireylerin okuduklarından ve dinlediklerinden çıkarımlarda bulunmaları, elde ettikleri bilgileri günlük yaşama transfer etmeleri ve en önemlisi bir bakış açısı kazanarak yaşam standartlarını yükseltmeleri, anlama yeteneklerinin gelişmişliğiyle doğru orantılıdır. Bu çalışmada, öğrencilerinin anlama yeteneklerini geliştirmek için, anlama öğrenme alanına yönelik etkinliklerle bu etkinliklerin bireye sağladığı yararlar üzerinde durulmuştur. Ayrıca, okuma ve dinlemenin diğer dil becerileri ile ilişkisi ile anlama yeteneğinin geliştirilmesinde metnin önemine değinilmiştir.

Anahtar kelimeler: Okuma ve dinleme, anlama eğitimi, öğrenme, Türkçe öğretimi.

AS A LEARNING FIELD THE COMPREHENSION TRAINING AND THE STUATION IN TURKISH TEACHING

Abstract

It is an important language ability for students to understand wholly and exactly what they have read and listened to. It is direct proportional to individuals' development of ability of understanding to deduce from what they have read and listened to , to transfer the knowlede they have acquired to their daily lives and above all to raise their living standarts by acquiring a new point of view In this study, the activities aiming at understanding and learning , and the benefits these activities would supply for the students were emphisized so as to improve the students' learning ability. In addition, the relation of reading and listening to other language skills and the importance of texts in improving reading and understanding were touched on.

Key words: Reading and listening, comprehension training, learning, Turkish teaching

Giriş

İnsanlar tarih boyunca rahat ve mutlu bir yaşam sürmek istemişlerdir. İnsanların bu isteklerine ulaşabilmeleri, okuduklarını, dinlediklerini tam olarak anlamalarına; çevrelerinde olup biten olayları algılama, yorumlama, belli sonuçlar

çıkarma ve yerinde tepki gösterebilmelerine bağlıdır. Dil eğitiminin amaçlarından biri, okuduklarını, dinlediklerini tam, doğru ve kısa sürede anlayan; anladıklarını analiz, sentez ve değerlendirmelerle zihinde yapılandırarak yeni sonuçlar çıkaran ve fikirlerini karanlık bir nokta bırakmadan anlatabilen bireyler yetiştirmektir.

Geleneksel eğitim anlayışından sıyrılarak bilgiyi elde etme, yeni bilgiler üretme ve yaşamda kullanmayı sağlayacak; bireylerin anlama, kavrama, sezme ve çıkarımlarda bulunma... gibi niteliklerini artıracak çağdaş bir eğitim anlayışına ulaşmak gerekir. Hızlı bir şekilde gelişen bilim ve teknolojiye yararlanarak bireylerin yapıcı ve yaratıcı nitelikler kazanmaları, onların üst düzey becerilere sahip olmalarına bağlıdır. İletişim kurma, problem çözme, eleştirel ve yaratıcı düşünme vb. becerileri kazanan bireyler, öğrendikleri bilgiler üzerine yenilerini inşa ederek yaratıcılıklarını geliştirme ve karşılaştıkları sorunları çözmeye önemli avantajlara sahiptirler. Toplumumuzda bu niteliklere sahip bireylerin yetişmesi, eğitim kurumlarımızda verilen anlama ve anlatma gibi temel becerilere yönelik eğitimin yeterliğine bağlıdır.

Anlama, yazının ya da konuşmanın ne demek istediğini algılamaya, kavramaya, ilgilerini bulmaya ve bir sonuca varmaya çalışılarak okuma ve dinleme etkinliklerinin amacını gerçekleştirmek (Göğüş, 1978: 71); okunan metnin yahut dinlenen bir konuşmanın içeriğini ve mesajını algılama (Aktaş ve Gündüz, 2004: 57) olarak tanımlanmaktadır. Anlama, karmaşık bir süreçtir. Bir yazı ya da konuşmanın iletmek istediği düşünce, görüş ya da öneriyi okuyarak ya da işiterek kavrayabilme yeteneğidir. Anlama, okunan bir yazının, dinlenen bir konuşmanın iletmek istediği mesajın kavranmasını sağlayan bir öğrenme alanıdır. Sözlü ya da yazılı olarak anlatılanları tam anlamak, doğru tepki verme ve sağlıklı bir iletişim kurmada yadsınamaz bir öneme sahiptir.

Anlama, yazının anlamını bulma, onlar üzerinde düşünme, nedenleri araştırma, sonuçlar çıkarma ve değerlendirme biçimidir. Bu yönüyle inceleme, seçim yapma, bir karara varma, çevirme, yorumlama, analiz-sentez yapma ve değerlendirme gibi zihin faaliyetlerini içine almaktadır. Genel olarak anlama, okunan metnin yahut dinlenen konuşmanın içeriğinin ve mesajının algılanmasıdır (Calp, 2005: 66). Anlama süreci, anlamı bulma, kavrama ve değerlendirme aşamalarını kapsamaktadır. Tam bir anlama için önce yazarla birlikte yazıyormuş gibi hareket etmek gerekir. Okuyucu kendi düşüncesini bir tarafa bırakarak, yazarın sunduğu düşünceleri anlamaya çalışmalı, anladıkları üzerinde düşünmeli, kendi bilgi ve deneyimleri ışığında incelemeli ve değerlendirmelidir (Güneş, 1997: 60).

Anlama, *okuma* vasıtasıyla yazılı metinlerin mesajını alma; dinleme yoluyla da konuşma ve sesleri ayırt edip kavramaya dayanan iki önemli öğrenme alanından oluşmaktadır. Okuma ve dinleme etkinliklerinde göz ve kulak yardımıyla alınan ses, biçim, simgeler vb. beynin ilgili merkezlerinde ayrıştırıldıktan sonra anlama gerçekleşebilmektedir.

Sesin kulağımızdan geçerek sinir uçlarına ulaşması ile birlikte beynimizde bir süzme işlemi uygulandığı, süzülen sesin tanıma merkezinde tanındığı, işitme yorum alanında değerlendirilerek dinleme işlemi oluşturduğu belirlenmiştir. Algılama ve anlamamanın nirengi noktası olan okuma ve dinleme doğrudan beyinle ilgilidir. Elbette okuma ve dinleme becerisinde bazı fiziksel unsurların da rolü vardır. Ancak fiziksel unsurlar tam olsa bile beyindeki merkezlerde bir eksiklik algılamayı (ve dolayısı ile de anlamayı) güçleştirmektedir. Bu ise dili edinme, öğrenme ve kullanma güçlükleri yaratmaktadır (Yalçın, 2002: 24-25).

Anlama becerisini oluşturan okuma ve dinleme öğrenme alanları arasındaki ilişki konusunda iki farklı görüş ileri sürülmektedir. Bir görüşe göre, okuyucu dinlediğini anlamada o kadar beceri kazanmıştır ki, az bir dikkat ve gayretle okuduğunu ve dinlediğini anlama arasında hiçbir fark kalmaz. Okuyucu aynı zihinsel ve dilsel becerileri konuşma sürecinde de kullanır. Bu görüş *ortak anlama süreci* olarak adlandırılmaktadır. *Ortak anlama sürecine* göre okuduğunu ve dinlediğini anlama birbirine çok benzeyen süreçlerdir. Bu yüzden ortak anlama sürecinde iyi ve zayıf okuyucular karşılaştırılmış; zayıf okuyucuların aynı zamanda dinlediklerini anlamada da zayıf oldukları açıklanmıştır. İkinci görüşe göre, dinlediğini ve okuduğunu anlamamanın toplumdaki önemi, işlevi, uyarıcıların gelişimi ve dil bilimi bakımından farklılıklar gösterdikleri için aynı süreçler değildir. Okuyucu, anlamada yetenekli ve hızlı olsa bile, dinlediğini anlama, okuduğunu anlamadan farklıdır. Anlama ile ilgili bu görüş, *ikili anlama süreci* olarak adlandırılmaktadır (Yangın, 2002: 44-45).

Anlama Yeteneğini Geliştirme Yolları

Sözlü ya da yazılı bir iletinin tam anlamıyla anlaşılması için hem kurallarına uygun bir okuma yapılması hem de sözlü ifadenin dikkatlice dinlenmesi gerekir. İnsanlar çocuk yaştan itibaren dinleme öğrenme alanını bilinçli veya bilinçsiz olarak kullanırlar. Öğrenme çoğu zaman dinleme yoluyla gerçekleşmektedir. Dinleme ile okuma becerilerinin geliştirilmesi ortak çalışmalarını gerekli kılar. Dinleme etkinlikleri okumayı, okuma etkinlikleri de dinlemeyi bütünlükler. Dinlemenin, kulakla yapılan bir çeşit okuma olduğu söylenmektedir. Kısaca söylemek gerekirse, anlama daha çok, okuma ve dinleme öğrenme alanlarındaki etkinliklerin birbirini tamamlayacak şekilde düzenlenmesiyle gerçekleşmektedir.

Modern eğitimde sıkça vurgulanan 'öğrenmeyi öğrenme'den maksat, öğrenciye bilgi aktarma yerine öğrencide bilgi oluşturmaktır. Bunun temelinde de anlamlandırma vardır (Özbay, 2002: 537). Anlamlandırma, zihni harekete geçirmek ve yetenek kazandırmakla geliştirilebilir. Öğrencinin kültürü, bilgisi, olayları yorumlama yeteneği, gözlem gücü ve izlenimleri, yaşam düzeyi...vb. arttıkça bakış açısı değişir, anlama düzeyi yükselir. Bir başka deyişle bireyler anlama yetenekleri sayesinde olayları doğru algılayarak yorumlar ve yerinde tepkide bulunabilirler. Kurallarını sezerek okuma, konuşma ve yazılarında Türkçeyi etkin kullanma, anlama yeteneğinin gelişiminin en önemli kanıtıdır.

İlköğretimde öğrencilerin anlama yeteneğini geliştirme çalışmaları iki koldan yürütülebilir:

I - Okuma - Anlatma Çalışmalarıyla:

Öğrencilerin okuma, anlama ve anlatma çalışmalarıyla elde edebilecekleri kazanımlarla bu kazanımlara ulaşmak için yapılabilecek bazı etkinlikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

a. Öğrencileri Türk ve dünya klasikleriyle tanıştırmak için okumalarını ve okuduklarından anladıklarını arkadaşlarıyla paylaşmalarını sağlamak.

b. Edebî türleri tanıtmak, seçkin örneklerini okuma, anlama ve anlatma etkinliklerinde kullanmak.

c. Okuma, anlama ve anlatma etkinliklerinde söz varlığının zenginleştirilmesine önem vermek.

d. Paylaşmalı öğrenme yaklaşımı çerçevesinde öğrencilere sorumluluk vermek.

e. Okuma çalışmalarını farklı okuma türleri ile sürdürmek.

f. Periyodik ve sistemli okuma saati uygulaması yapmak.

g. Bilgi ve tecrübe edinmek amacıyla kaynak eserlere başvurmak.

h. Öğrenme ve öğretme sürecinde kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesi için okurken ve dinlerken not alma alışkanlığını kazandırmak.

i. Öğrencilerin bilgi ve tecrübe edinmek amacıyla kaynak eserlere başvurmalarını alışkanlık hâline getirmelerini sağlamak.

j. Öğretmenin işlenecek metnin ilk önce örnek okuma yapması yanında zaman zaman açıklamalı okuma tekniğini kullanması.

k. Okunan yazının anlattığı düşünce ya da olaylarını öğrencilere kendi cümleleriyle anlattırma..

Bir kişinin okuduğunu anlama gücü, *okuduğu yazının türüne, konusuna ya da temasına, dil ve anlatım özelliklerine* göre değişiklik gösterir. Bir kişinin anlama yeteneğinin derecesi ise, *onun öğrenim durumu, zekâsı ve kişisel yaşantılarıyla* yakından ilişkilidir. Bu nedenle, öğrencilerin çeşitli bilim, sanat ve edebiyat toplantılarında bulunmalarının önemi büyüktür. Bu türden ders dışı yaşantılarla öğrencilerin bilgi, görüş ve anlayışları zenginleşir. Bunun sonucu olarak da okudukları yazıları anlama ve yorumlamada önemli ölçüde gelişme gösterirler. Anlama konusunda bu görüşleri dile getiren Oğuzkan (1991: 89-91), tam ve doğru anlayabilme bakımından amaca ulaşıldığını kanıtlayacak gözlenebilir davranışları şöyle sıralamaktadır:

a. Okuduğu bir metni, metnin özünü yitirmeden kendi kelimeleriyle özetleme (sözle ya da yazıyla).

- b. Verilen bir metne uygun başlık bulma (söyleme, yazma).
- c. Okuduğu bir metnin ana fikrini bulma (söyleme, yazma).
- d. Ana fikrin belirtildiği cümleyi ya da paragrafı bulma (söyleme, yazma).
- e. Ana fikri destekleyen yardımcı fikirleri bulma (söyleme, yazma).
- f. Metinde geçen ve daha önce hiç karşılaşılmayan kelimelerin anlamlarını, *metnin bütünlüğü içinde ve sözün gelişinden* kestirip bulma (söyleme, yazma).
- g. Metinde, genel kullanılışından başka bir anlamda kullanılan kelimelerin ya da kelime gruplarının (eğer varsa) metindeki anlamlarını bulma (söyleme, yazma).
- h. Metinde geçen belli bir ifadenin dengi olan ifadeyi bulma (söyleme, yazma).
- i. Bir yazıdaki çelişen fikirleri ve düşünce tutarsızlıklarını bulma.
- j. Metinde geçen olayların yeri, nedeni, sonucu, sırası ve kahramanları ile ilgili sorulara doğru cevap verme.
- k. Yazıdaki bilgi ve düşüncelerden gerçeğe uygun olanlarla olmayanları birbirinden ayırt etme.
- l. Yazının maksadını (bilgi verme, etkileme, eğlendirme vb.) bulma (söyleme, yazma).
- m. Bir yazıda öne sürülen kanıtların ulaşılan sonuçla ilgili o sonucu doğrulamada yeterli olup olmadığını bulma (söyleme, yazma).

F. B. Davis'in bir yazıyı anlamış olmak için altı amaca erişmiş olmayı gerekli bulduğunu ifade eden Göğüş (1978: 72), bu amaçları şu şekilde sıralamaktadır:

- a. Yazının konusunu, görüşünü anlamak.
- b. Sözcüklerin anlamlarını kavramak.
- c. Yazının kuruluşunu kavrayıp izleyebilmek.
- d. Paragraflardaki düşünceleri açıkça görebilmek.
- e. Söz sanatlarını anlamak.
- f. Yazıyla ilgili sorulara karşılık verebilmek.

Bunlara ilave olarak, metinle ilgili sorulara doğru cevaplar verme ve metin altı sorulara ek sorular oluşturma gibi etkinliklere de yer vermek öğrencilerin anlama ve kavrama yeteneklerinin gelişmesi bakımından önemlidir.

II- Dinleme - İzleme - Gözlemleme Etkinlikleriyle:

Öğrencilerin yapabilecekleri dinleme, izleme ve gözlem etkinliklerinden bazıları şu şekilde sıralanabilir:

- a. Bilimsel gözlem, araştırma ve inceleme gezileri yoluyla deneyimler kazanma.
- b. Tiyatro, sinema, şiir dinletisi, konser... vb. etkinliklere katılma.
- c. Konferans, açık oturum izleme; münazara çalışmalarına katılma.
- d. Bilgi ve tecrübe edinmek amacıyla kaynak kişilere başvurma.
- e. Dinleme etkinliklerini soru-cevap tekniği ile çeşitlendirme.
- f. Gözlem, araştırma ve inceleme sonuçlarını rapor etme.
- g. Dinlediklerinden not almaya çalışma.
- h. Öğrencilere dinlemeleri için metinler okuma, dinleme sırasında ve sonrasında öğrencilerin soru sorup cevap vererek etkin katılımını sağlama, dinlediklerinden anladıklarını sözlü ve yazılı anlatmalarına imkân tanıma...

Anlama Yeteneğini Geliştirmiş Bir Birey Günlük Yaşamda Ne Gibi Avantajlar Elde Eder?

Anlama yeteneği geliştirmiş bir birey her şeyden evvel Türkçeyi doğru, güzel ve etkin kullanır. Okuduklarının ve dinlediklerinin ne demek istediğini anlayarak yorumlarda bulunabilir. Okuma ve dinleme etkinlikleriyle elde ettiği bilgileri günlük hayatta kullanarak hayatını kolaylaştırır, renklendirir ve yaşam standardını yükseltebilir. Okuma ve dinleme becerilerinin gelişmişliği oranında bireyin kültür seviyesi yükselir. Kişilerin okul hayatındaki başarısı, anlama tekniğini kazanmasına ve anlama öğrenme alanının iki temel ayağı olan okuma ve dinleme becerisinin gelişmişliğine bağlıdır. Bireyin çevresindekilerle iyi bir iletişim içerisinde olması dinleme becerisinin gelişmiş olmasına dolayısı ile anlama becerisine bağlıdır.

Bireyin eleştirel, yaratıcı ve analitik düşünme becerisini kullanması ve geliştirebilmesi, okuma ve dinleme becerileriyle doğrudan ilgilidir. Bu bakımdan anlama yeteneği, kişilerin eleştirel, yaratıcı ve analitik düşünme yeteneklerini verimli bir şekilde kullanmasına, doğru ve çabuk karar vermesine yardımcı olur. Anlama yeteneği gelişmiş bir bireyler, yaptıkları çalışmaları verimli bir şekilde sonuçlandırabilirler. Yine, anlama yeteneği gelişmiş bir birey, kavrama, yorumlama, analiz, sentez ve değerlendirme yetenekleri sayesinde karşılaştığı problemleri çözmede önemli avantajlara sahiptir. Sahip olduğu önsezi sayesinde yerinde tavır geliştirerek istenmedik durumlarla karşılaşmaktan kurtulur. Anlama yeteneği sayesinde seçici olur, beğeni düzeyi yükselir ve yaşam standardı da o oranda yüksektir. Her şeyden önemlisi de kişi, edindiği anlama yeteneğiyle birey olmanın niteliklerine sahip olur, yaşam çizgisini kendi iradesiyle belirleyebilir.

Anlama Yeteneğine Yönelik Temel Dil Becerileri

I. Okuma: Okuma, yazıya geçirilmiş bir metne bakarak bunu sessizce çözümleyip anlamak veya aynı zamanda seslere çevirmek; yazılmış olan bir metnin iletmek istediği şeyleri öğrenmek, yazılı bir metni gözle izleyip anlamını

kavramak, gerekirse seslendirmek (Sezer vd., 1991: 77); bir yazıyı, sözcükleri, cümleleri, noktalama işaretleri ve öteki öğeleriyle görme, algılama ve kavrama süreci (Kavcar vd., 1998: 41) olarak tarif edilmektedir. Demirel (1999: 50) okumayı, yazının anlamlı ses hâline dönüşmesidir şeklinde tanımlarken, Özdemir (1987: 127-128) basılı sözcükleri (yazılı bir metni) duyu organlarıyla algılayıp anlamlandırma, kavrama ve yorumlamaya dayanan zihinsel bir etkinlik olarak tanımlamıştır.

Okuma, dil kurallarına uyularak yazılmış metinleri, duyu organları yoluyla algılayıp kavramak, anlamlandırmak, yorumlamak, düşünce yürütmek ve yargıya varmaktır. Okuma, bir bakıma bellekle duyu organlarının ortaklaşa yaptığı iki aşamalı bir etkinliktir. Bunlar: 1.) Göz etkinliği. 2.) Beyin etkinliği. Göz etkinliği okumanın aracı, beyin etkinliği ise amacıdır (Koç ve Müftüoğlu, 1998: 62). Okumayı, insanların kendi aralarında önceden kararlaştırdıkları özel sembollerin duyu organları yoluyla algılanıp beyin tarafından yorumlanarak değerlendirilmesi işlemi olarak tanımlayan Yalçın (2002: 47), okuma ve okuma eğitiminin zihinsel unsurları konusunda şu bilgileri aktarmaktadır: Göz ve göz kaslarının oluşturduğu ortam sonucu gözün netlik alanı (aktif görme alanı) içine giren kelime ve kelime grubu beynimizde başlıca şu merkezlerde değerlendirilmektedir: Görüntü, tanıma, görüntü yorum alanı, okuma. Görüntü alanına gelen kelime ve kelime grupları burada net olarak algılanmaya çalışılır. Göz görüntüyü net bir şekilde merkeze ulaştırıncaya kadar çalışır. Daha sonra görüntünün tanınması için bir başka merkez olan görüntü tanıma merkezine gönderir. Burada tanınan görüntü, görüntü yorumlama alanına gider ve okumayı yapan kişinin hafızasındaki bilgilerle karşılaştırılıp yorumlanarak okuma merkezi tarafından okuma işlemi tamamlanır (Yalçın, 2002: 50-51).

Okuma; görme, algılama, seslendirme, anlama ve beyinde yapılandırma gibi göz, ses ve beynin çeşitli işlevlerinden oluşan karmaşık bir süreçtir. Okuma; zihnin gelişimine en büyük katkıyı sağlayan bir öğrenme alanıdır. Okuma sürecinde yazılar zihinsel kavramlara çevrilmekte, anlamlandırılmakta ve beyinde yapılandırılmaktadır. İlköğretim düzeyinde öğrencilerin okuma becerilerini geliştirerek; düşünen, anlayan, eleştiren, tartışan, ön bilgileriyle okudukları arasında ilişkiler kuran ve yeni anlamlara ulaşan okuyucular olmaları gerekmektedir. Okuma becerisinin gelişimi, öğrencinin kişiliğini geliştirmesi ve yaşadığı toplumla sağlıklı ilişkiler kurması açısından da önemlidir (MEB, 2005 a: 20-21). Okuma becerisi, öğrencinin farklı kaynaklara ulaşarak yeni bilgi, olay, durum ve deneyimlerle karşılaşmasını sağlar. Dolayısıyla bu beceri, öğrenme, araştırma, yorumlama, tartışma, eleştirel düşünmeyi sağlayan bir süreci de içine alır (MEB, 2005 b: 6).

Kelimeleri ayırma ve tanıma, bunları anlamları ile birlikte algılama, anlamı kavrama okuma eylemini meydana getirir. Okumanın gerçek amacı, anlamı doğru ve çabuk kavramaktır. Kavrama ise bellemeyi gerektirir. Düşünce eş değerde düşüncelerle karşılaştırılır. Söylenenler sınıflandırılır, okuyucu karşılaştırma, sınıflandırma ve birleştirme ile bir yargıya varabilir. Kısacası yazarla iş birliği

yapılır, onun söylemek ya da vermek istediğini okuyucu yazarın yazısından çıkarır (Özdemir, 1987: 128).

Öğrenme ve öğretme sürecinde bireyin okuduğunu anlama sürecini etkileyen birçok etmen vardır. Bunlardan en önemlisi okuyucunun sahip olduğu niteliklerdir. Görgeç (2000: 107-108), anlama sürecini etkileyen okuyucu boyutu ile ilgili değişkenler arasında; okuyucunun ön bilgisi, kavrama stratejisi, dil becerisi, dikkat ve motivasyonunu saymaktadır.

Öğretmenler öğrencilerin okuduklarını tam ve doğru anlayıp anlamadıklarını kendilerine şu soruları sorarak belirlemeli ve uygulamalarına yön vermelidir:

- a. Okuduğu metni ana hatlarıyla anlatabiliyor mu?
- b. Metnin ana düşüncesi hakkında görüş bildiriyor mu?
- c. Metinde geçen bilmediği kelimelerin anlamını sözün gelişinden çıkarabiliyor mu?
- d. Metni farklı bir sonuca götürecek şekilde -yazar gibi- sürdürebiliyor mu?
- e. Ana ve yardımcı düşünceler arasındaki tutarlılık ve diğer yönlerden metne eleştiri getirebiliyor mu?

Okumanın İnsan Hayatındaki Önemi ve Kişiyi Kazandırdığı Yararları

Sosyal Açıdan: Okuma, insanın dünyasını genişleten, kişiliğini biçimlendiren, onu başkalarına bağlayan önemli bir etkidir. Ömür boyunca kullandığımız en etkili bir öğrenme aracıdır. Akıllı insan aklını kullanan insandır. Çok daha akıllı insan kendi aklını kullanmasının yanında başkalarının aklını da kullanan, başkalarının tecrübelerinden yararlanan insandır. Bireyler olaylara farklı açılardan bakabilme ve yorumlayabilme yeteneği ile karşılaşabileceği muhtemel olumsuzlukları bertaraf etme yeteneklerini okumayla geliştirebilirler. Okuyarak zihinsel yeteneklerimizi geliştirmek ve başkalarının tecrübelerini yaşantımıza transfer etmek önemli bir avantajdır. Okuyan insanın dünyaya bakışı farklıdır. Okuyan insan yaşantısını zenginleştirir. Kendi dünya görüşünü sağlam temellere oturtur. İnsan okumakla kişilik kazanır. Okuyarak geçmiş uygarlıklardan haberdar olur, farklı kültürleri tanır, kendi kültürünün diğer kültürler içinde nasıl bir yerde olduğunu görür, değerlendirmelerde bulunabilir. İlerlemiş uygar toplumlarda okuma, gelişmenin ve ilerlemenin bir

Eğitim Açısından: Okuma, eğitim programlarının omurgasını oluşturur. Hemen her derste okumanın önemli bir yeri vardır ve öğrenim geniş ölçüde okumaya dayanmaktadır. Okuduğunu tam olarak anlayamayan bir öğrencinin başarılı bir okul hayatı olduğu söylenemez. Öğrenim büyük ölçüde okumaya dayanır.

Bugün insanlığın ulaştığı bilgi düzeyi binlerce yıllık bir birikimin sonucudur. Bu süreç içinde çeşitli meslek sahipleri, düşünürler, bilge kişiler deneyimlerinin sonuçlarını yazıya dökerek ölümsüzleştirmişlerdir. Bu bilgiler okunup özümzenecek, geliştirilecek ve gelecek kuşaklara aktarılacaktır (Aktaş ve Gündüz, 2004: 18).

Genel anlamda okumanın insana sağladığı daha birçok yarardan söz edilebilir. Şöyle ki:

- a. Okuma sayesinde bireyler hayal kurma güçlerini geliştirirler.
- b. Bireyler duygu, düşünce ve davranışlarını biçimlendirerek çevresiyle iyi bir etkileşim içerisine girerler. Böyle bireylerin iletişimi güçlü olur.
- c. Okuma, bireyin kendisini aşmasını ve toplumla bütünleşmesini sağlar.
- d. Okuma, bireylere ufuk kazandırır, çevresinde olup bitenlere farklı bakış açılarından bakmalarını sağlar.
- e. Okuyan bireylerin kişisel özellikleri farklıdır, liderlik kimliği öne çıkar.

Anlama eğitiminde önemli bir öğrenme alanı olan okumanın bir yaşam biçimine dönüşmesinde aile ve okullara büyük görev düşmektedir. Uzmanlar, okuma alışkanlığının kazandırılmasında ailelerin alacağı tedbirler konusunda sunları söylemektedirler:

- a. Okumaya belli bir zaman ayırarak aile içinde okuma ortamı oluşturmak,
- b. Çocuğa her gün yüksek sesle bir şeyler okuyarak iletişim becerisini geliştirmek,
- c. Çocuğu zaman zaman kütüphaneye götürerek kütüphaneye gitme alışkanlığı kazandırmak,
- d. Sözlük ve ansiklopedi gibi kaynak eserlere başvurmalarını sağlayarak bu tür eserlerin kullanımını yaygınlaştırmak,
- e. Çocuğun günlük tutmasını; mektup, şiir, anı, öykü... yazmasını; gezilen görülen yerlerle ilgili duygu ve düşüncesini anlatmasını sağlayarak onu yazmaya özendirme,
- f. Eve gazete, dergi, kitap vb. getirerek çocuğu onların renkli dünyasıyla tanıştırmak,
- g. Çocuğun okumaya olan ilgisini sürekli takdir etmek ve yeri geldikçe ödüllendirmek,
- h. Çocukların televizyon izlemesini, bilgisayar kullanmasını iyi ve ciddi olarak programlamak..

Dökmen (1994: 95-99), *Okuma Becerisi, İlgisi ve Alışkanlığı Üzerine Psiko - Sosyal Bir Araştırma* adlı araştırmasının *Öneriler* bölümünde okuma becerisini, ilgisini ve alışkanlığını geliştirme konusunda ana babalar ile eğitim kurumlarından beklenenleri şöyle sıralamıştır:

Ana Babalardan Beklenenler

- a. Çocuklarının iyi bir okuyucu olmasını isteyen ana babalar, her şeyden önce kendileri okumayı alışkanlık hâline getirmeli, çocuklarına model olmalıdırlar.
- b. Ana babalar, çocuk gelişiminin temel ilkeleri konusunda bilgi sahibi olmalıdırlar.
- c. Ana babalar şunu unutmamalıdırlar ki, bir insanın yetişkinlikte sahip olacağı okuma becerisinin temelleri o insanın çocukluğunda atılır.
- d. Ana babalar okuma konusunda çocuklarına rehberlik etmeli, ama zorlayıcı olmamalıdırlar.
- e. Çocuğu, yaşantısında önem verdiği konularda kitap okumaya yöneltmek yararlı olabilir.
- f. Çocuklar, okudukları ile ilgili duygularını dile getirmekten, tartışmaktan hoşlanırlar. Ana babalar çocukların, bu 'paylaşma' isteğine fırsat vermelidirler.
- g. Çocuk, dinlediği veya okuduğu kitabı yorumlamaya, canlandırmaya yöreklendirilmelidir.

Eğitim Kurumlarından Beklenenler

- a. Eğitim kurumları; kişilerin okuma becerilerini, okumaya yönelik ilgilerini ve kitaba ulaşma ve elde etme şanslarını artırmak için kütüphaneleri daha işlevsel kılmalıdır.
 - b. Öğrencilerin okuma becerilerinin geliştirilmesi konusunda öğretmen, kütüphaneci ve üniversiteden öğretim elemanlarının katılımıyla özel bir program hazırlanmalıdır.
 - c. Öğrencilerin okuma becerilerini geliştirmek için okullarda özel bir ders konulmalıdır. Öğrencilerin okuma ve anlama kapasitelerini artırmak için okuma teknikleri öğretilmelidir.
 - d. Öğrencilere metinler okutularak geri bildirim alınmalı ve eksikliklerini giderebilmeleri için geri bildirim verilmelidir.
 - e. İlköğretimden üniversiteye kadar tüm öğretim kurumlarında duvarlara birer kitap panosu konulmalı, kitap okuyan öğrenciler okudukları kitapları tanıttığı yazıyı panoda sergilemelidir.
- İlköğretimin ilk sınıflarından başlayarak öğrencilere diğer dil becerileriyle birlikte okuma becerisini de kazandırabilmek için ders içi etkinliklerde farklı içerik özelliklerine sahip edebi ürünlerin pedagojik bir malzeme olarak kullanımına özen gösterilmelidir. Bu çalışmalardan bazıları şu şekilde sıralanabilir:
- a. Düzeye uygun mani, tekerleme, şiir ya da bir yazının küme ya da sınıfça seslendirilmesi,
 - b. Düzeye uygun, Türkçenin ustaca kullanıldığı şiirleri ilkelere uygun olarak sesli okuma,

c. Deyim, atasözü ve kalıplaşmış sözleri anlama; bunların anlamlarını oyunlaştırma çalışmaları,

d. Öğrencilerin katkı ve katılımlarıyla, düzeye uygun kitaplardan sınıf kitaplığı oluşturma,

e. Türkçenin anlatım güzelliğini yansıtan düzeye uygun kitapların tanıtılması,

f. Öğrenci yazılarının yer aldığı, haftalık ya da aylık sınıf gazetesi oluşturma,

g. Düzeye uygun öğretici metinlerin düşünce yönünden yazılı ve sözlü olarak değerlendirilmesi,

h. Düzeye uygun yazınsal metinlerin dil özellikleri açısından değerlendirilmesi,

i. Düzeye uyum bir metin ile öğretici bir metnin dilsel ve düşünsel açıdan karşılaştırılması,

j. Düzeye uygun metinlerdeki olayların öğrenciler tarafından oyunlaştırılması,

k. Yörede açılan kitap sergi ve fuarlarına sınıfça gitme etkinlikleri düzenleme,

l. Yöredeki kütüphanelere sınıfça gitme ve kütüphaneden yararlanma. Ayrıca,

m. Usta yazarların, yörede gerçekleştirdikleri imza saatine katılma (Sever, 2004: 20-21),

n. Öğrencilerin anlama geliştirilmesinde ve çok uyaranlı bir ortam oluşturmada karikatürün kullanılması (Sever, 2007: 222-229).

o. İlköğretim ikinci kademedeki yazım kılavuzu ve sözlükten yararlanma çalışmaları, ansiklopedi ve diğer ders dışı kaynakları daha ayrıntılı tanıma, vurgu ve tonlamayı pekiştirici çalışmalar, içindekiler, dipnotlar, ön söz gibi ayrıntılardan da yararlanma yollarını öğretme (Cemiloğlu, 1995: 70) okuma alışkanlığının kazandırılmasında önemli yer tutar.

p. Bir konuşmayı veya bir okuma parçasını tüm olarak anlamak, metni oluşturan sözcüklerin anlamını, cümle içindeki işlevini bilmek ve o anlamı kavramakla mümkün olabilir. Yeni karşılaşılan sözcüklerin asıl ve doğru anlamı sözün gelişinden çıkarılır. Sözcüğün asıl anlamı bu yöntemle çıkarılamıyorsa, sözlük, ansiklopedi ve başka kaynak eserlerden yararlanma yoluna gidilmelidir.

Gökalp (1998: 97-105), ders aracılığı ile bireyde okuma sevgisi ve okuma alışkanlığı oluşturmaya yönelik etkin olarak kullanılacak şu önerilerde bulunmaktadır:

a. Öncelikle, okumanın, okula dayalı ve kısa süreli, geçici bir 'iş', bir 'ödev' olmaktan çıkarıp, yaşama ait, uzun süreli ve kalıcı bir 'zevk' olduğu fikrini ve hissini kişide yaratmak gerekir. Kişi okumayı, yemek ve uyumak gibi zorunlu bir etkinlik olarak algılar hâle gelmelidir.

b. Kitaplarla film, tiyatro, bale, opera, konser, fuar, imza günü, söyleşi, dinleti vb. etkinliklere katılmayı sağlamak ve sonuçlarını tartışmak, kalıcı etkileri olan bir uygulamadır.

c. Kişilere kütüphane kullanım alışkanlığı kazandırma daha verimli ve başarılı sonuçlar yaratır.

d. Kişilerin süreli yayın takip etme alışkanlığı kazanmaları sağlanmalıdır.

e. Okuma alışkanlığı denince, özellikle kitap (roman ve öykü) okuma anlaşılır. Oysa okuma etkinliğinin kapsamı bu kadar dar ve sınırlı değildir. Anı, deneme, günlük, gezi yazısı, biyografi, tiyatro ve şiir kitapları, okuma alışkanlığının kazandırılmasında kullanılmalıdır.

f. Hızlı okuma tekniklerinin öğretilmesi gerekir.

g. Okumanın, 'boş zaman'ları değerlendirme işi değil, yaşama biçiminin bir parçası ve 'her zaman'ın işi olduğu bilinci, çok küçük yaşlardan itibaren kişilere verilmelidir.

h. İlk, orta ve yüksek öğretim kurumundaki öğrencilere, kavramakta zorlanabilecekleri ciltler dolusu kitapları içeren listeler yerine kısa, farklı, özgün, zevkli, seçkin örneklerden oluşan kitap listeleri sunulmalı ve kendilerine özgü bir edebî seçicilik zevkine ulaşmaları hedeflenmelidir.

Okumanın Diğer Dil Becerileriyle İlişkisi

Anlama öğrenme alanının önemli bir becerisi olan okumanın öğrenme alanlarının diğer becerileriyle iç içe bir ilişkisi bulunmaktadır. Birey okuyarak veya dinleyerek çeşitli bilgileri edinir. Edindiği bilgileri kendi kültür birikiminin elverdiği oranda yorumlar ve değerlendirmelerde bulunarak farklı ve yeni bakış açıları kazanır. Belli bir bilgi seviyesine ulaşan bireyler, sahip oldukları duygu, düşünce ve bilgileri başkalarıyla paylaşma ihtiyacını duyar. İşte bu aşamada konuşma ve yazma öğrenme alanları devreye girer. Konuşma ve yazma; okuma, anlama, kavrama ve yorumlamayla doğrudan ilişkilidir. Bir olay ya da düşünceyi anlamadan, konuşarak yorum yapmak, fikir yürütmek mümkün değildir. Bir çarkın dişlilerinin uyum içinde çalışması gibi anlama ve anlatma öğrenme alanlarına yönelik her bir beceri de diğer becerilerin gelişimine ve kullanımına katkıda

Okumanın dinleme ve konuşma ile ilişkisi konusunda Yalçın (2002: 97) şunları söylemektedir: Konuşmanın diğer becerilerden farkı, dinleme ve okuma becerisi ile arasında doğrudan bir ilgi olmasından kaynaklanmaktadır. Konuşma becerisi, kişinin kendisini doğrudan ifade ettiği; duygu ve dileklerini başka

kimselere doğrudan anlattığı; kendi başına kullanabileceği değil, başkalarıyla paylaşabileceği bir beceridir.

Okuyan bireylerin sözcük dağarcıkları gelişmiş olduğundan gerek okuduklarını ve gerekse dinlediklerini karanlık bir nokta bırakmadan anlayabileceklerdir. Söz varlığını geliştirmiş bir bireyin anlama yeteneği de dolaylı olarak gelişebilmektedir. Okuma alışkanlığının kazandırdığı okuduklarını yansız ve ön yargısız ele alıp analiz etme sayesinde yanlış anlamalar ortadan kalkar. Okuma etkinliği ile okunanlar farklı açılardan yorumlanıp, farklı sonuçlar çıkarılabilir. Okuyan bireyler anlama, kavrama ve yorumlama yeteneklerinin gelişmiş olmasından dolayı karşılaştıkları problemleri daha kolay çözebilirler.

Başkalarının sahip olduğu bilgi ve tecrübeler de okunarak ya da dinlenerek transfer edilebilir ve hayatta kullanılabilir. Okur kimliğini kazanmış kişi, okumanın boş zamanlarda yapılan sıradan bir iş olmadığını, okumanın özellikle zaman ayrılması gereken önemli bir etkinlik olduğunun şuurundadır. Etkin okur, Türkçeyi etkin bir şekilde kullanma becerisine sahiptir. Çok okuyan bir birey her ortamda kendini rahatça ifade edebilir. Her insanla rahatça iletişim kurabilir. Okuma bireylerde öz güven duygusunu geliştirir. Okur kimliği kazanmış bireyler kendilerini aşmış, toplumla bütünleşmiştir. Kazanmış olduğu çok yönlülük sayesinde çevresindeki insanlarla sürekli bir etkileşim içerisinde.

Okumanın dinleme becerisinin gelişmesine katkısı yadsınmaz. Bireyler, *aktif dinleyici* niteliğini okuyarak kazanırlar. Okumayı hayat tarzı hâline getirmiş bireylerin *aktif dinleme süreleri* uzundur. Dinlediklerini analiz edip yorumlayarak daha iyi anlayabilirler ve anladıklarını günlük hayatta kullanabilirler.

Konuşmacının ne demek istediğini anlamak için etkin ve verimli bir dinleme becerisine sahip olunmalıdır. Bireyler okumakla elde ettikleri nitelikleri dinleme etkinlikleriyle tamamlayabilir, bütünleyebilirler. Dinleme, okuma gibi bilgi edinmenin, tecrübe transferinin en önemli yoludur. Dinlemede dikkat süresi çok önemlidir. Dinleme alışkanlığı edinmiş bir bireyin tahammül gücü yüksektir. Etkin dinleme konuşmacıyı cesaretlendirir ve daha etkili bir konuşma yapmasını sağlar.

Okullarımızda En Çok Başvurulan Okuma Türleri

Sesli okuma (inşat, ezberden okuma, söz korosu - okuma tiyatrosu, soru sorarak okuma, tartışarak okuma), yarı sesli okuma, sessiz okuma, güdümlü okuma, seri (hızlı) okuma (anlamlandırarak akıcı okuma), etkin okuma, eleştirel okuma, serbest okuma, göz atarak okuma, özetleyerek okuma, not alarak okuma, altını çizerek okuma, tahmin ederek okuma.

II. Dinleme: Dinleme, dinleyicinin söylenenler arasında bağlantı kurma ve iletişim içindeki işlevini anlama yeteneği' (Temur, 2001: 61); 'işitilenleri anlama ve saklama ya da işitilenleri anlama amacıyla dikkat harcama' (Sever, 1997: 15) olarak tanımlanmaktadır. Dinleme, işitilen bir şeyin dinleyenler tarafından

anlaşılmasıdır. Okulda öğrenilenlerin büyük bir bölümü dinleme yolu ile gerçekleşir. Öğrencilerin okulda öğretmen ve arkadaşlarını günde 2,5 - 4 saat dinledikleri, okul başarısının da öğrencinin dinleme yeteneğine sıkı sıkıya bağlı olduğu görülmektedir (Özbay, 2005: 91-92). Dinleme seslerin ve konuşmaların zihinde anlamlandırıldığı karmaşık bir süreçtir. Bu süreç; işitme, dikkat yoğunlaştırma ve anlamlandırma aşamalarından oluşmaktadır. İşitme, dinleme sürecinin ilk aşamasıdır. Ancak dinleme, işitmeden farklı olarak dikkat yoğunlaştırma ve anlamlandırma gibi zihinsel işlemleri de gerektirir. Bu nedenle dinleme, amaçlı bir zihinsel etkinliktir. Öğrencilere dinlediklerini zihinde canlandırma, sınıflama, sorgulama, ilişki kurma, çıkarımlar yapma, sonucu tahmin etme, özetleme, değerlendirme ve arkadaşlarıyla paylaşma gibi çalışmalar yaptırılmalıdır (MEB, 2005 a: 18-19). Dinleme, verilen iletiyi doğru bir şekilde anlama, yorumlama ve değerlendirme becerisidir. Görsel ve işitsel araçların hayatın her alanında giderek yaygınlaşması ve bu araçların eğitimde kullanılması etkili bir dinleme/izleme eğitimi gereklidir (MEB, 2005 b: 6-7). Dinleme, bilgi edinmenin, öğrenmenin, anlamının ve iletişim kurmanın başlıca yollarından biridir. İnsan evde, okulda, sokakta, çarşıda, pazarda... dinleme faaliyeti ile iç içedir. Sosyal hayatta konuşma, okuma ve yazma ne kadar önemli ise dinleme de o kadar önemli ve gerekli bir beceridir.

Temel eğitim programında dinleme becerisi ile ilgili olarak özel amaçlar bölümünde şu şekilde ifadeler yer verilmiştir: ‘Dinleme, izleme okuma ve anlama ile ilgili becerilerini, içinde yaşadıkları yurdu, toplumu, dünyayı daha iyi tanımaları, sevmeleri için kullanabilme yöntemini kazandırmaktır.

Dinlemenin amaçları konusunda Özdemir (1987; 175-179) ve Oğuzkan (1991:63) şunları dile getirmektedirler: ‘Bir konuşmanın konusunu, ana fikrini bulabilme; öğrencilerin söz dağarcığını geliştirebilme ve belli bir sorunun cevabını bulabilme; konuşma sırasında konunun anlaşılmayan yönleriyle ilgili olarak konuşmacıya soru sormak için söz isteme ve soru yöneltebilme.’ Dinlemeyi, ‘Konuşan kişinin vermek istediği mesajı, pürüzsüz olarak anlayabilme ve söz konusu uyarana karşı tepkide bulunabilme etkinliğidir.’ şeklinde tarif eden Demirel ise, anlama yeteneğini geliştirme açısından dinleme eğitiminin amaçlarını şu şekilde sıralanmaktadır: Söylenen sözü konu, zaman, yer, ad vb. kavramları tam anlamak için dinleyebilme; bilgi, düşünce, haber almak için dinleyebilme, dinledikleri arasında sıra ya da neden sonuç ilişkisi kurabilme, dinlediğini değerlendirirken ön yargılardan, kişisel sevgi ve karşıtlık duygusundan sıyrılabilme, dinlediklerine karşı hoşgörü duygusu geliştirebilme (Demirel, 1999: 33-34). İkinci kademede müsamere ve konuşma gibi etkinliklerle konferans, film gibi kültürel çalışmaları dinleme, izleme söz konusudur. Doğal olarak sınıf içerisinde yapılabilecek en yaygın dinleme biçimi, Türkçe kitaplarındaki okuma parçalarının, öğretmen veya bir öğrenci tarafından okunması sırasında sınıfın diğer öğrencilerin sessizce dinlemesidir (Cemiloğlu, 1995: 69). Öğrenciler anlatılanları her zaman dinlemeyebilirler, dinleseler bile anlamadıkları da olur. Öğrenciyi aktif

dinleyici hâlinde tutmak, anlatılanları anlamalarını sağlamak ve yanlış anlaşılmalara ortadan kaldırmak için etkin dinleme becerisinin kazandırılmış olması gerekir. Geri iletimde bulunarak dinlemeye etkin dinleme denilmektedir. Dinleyici, söylenenin ne anlama geldiğine odaklanıp konuşmacının sözcüklerine, yüz ifadelerine, vücut hareketlerine dikkatini vermelidir.

Dinleyen kişinin, dinlediğinden anladığının ne olduğunu “geri iletim” yoluyla belirtmesi “etkin dinleme” olarak açıklanmaktadır (Özer, 1996: 57-58). Etkin dinlemede mesaj alan kişi gönderen kadar etkin olmaktadır. Alıcının duyduğu mesajı geri göndererek doğru anladığını ve söyleneni işittiğini göstermesi (Cihangir, 2004: 41) etkin dinlemenin varlığını gösterir. Etkin dinleme; sessiz izleme; empati kurarak konuşanın duygu ve düşüncelerini anlamaya çalışma; dinlerken söz ve davranışlarla ortaya konulan kapı aralayıcılar vasıtasıyla konuşanı yüreklendirme ve kendini konuşanın yerine koyma ile gerçekleşebilir.

Dinlemeyle ilgili çalışmaların verimli olabilmesi için şunların yapılması gerekir: Dinleyicinin, dinleyiş nedenini iyi bilmesi; dikkatini konuşulana üzerine toplaması; konuşmacıya bakarak konuşmayı anlamak için çaba göstermesi; önemli noktaları not alması; not alırken nedenlere ve örneklere özel bir yer ayırması; söylenenlerin kendi yaşantı ve gözlemleriyle ilgisini araştırması dinlemede verimi artırır (Özdemir, 1987: 168-169). Anlatımda yazı tahtası, harita, çizelge gibi görsel araçların kullanılması dinlemeye yardımcı olur (Özbay, 2005: 91-92). Derslikte öğrenciler birbirlerini görecektir biçimde -işitme sorunu ya da özrü olan çocuklar ön sırada- oturmalıdır. Öğretmen ders anlatırken ya da soru sorarken çocukların kendisini rahatça görebilecekleri bir yerde durmalıdır. Dinlemeye ağırlık verilen çalışmalar, öğrencilerin yoğun olmadıkları bir zamanda yapılmalıdır. Dinleme çalışmaları sırasında derslik içinde tam bir sessizlik sağlanmalıdır (Kavcar, 1998: 46-47).

İlköğretimde Dinleme Becerisinin Geliştirilmesine Yönelik Etkinlikler

Sever (2004: 11-12), ‘Dinleme beceri ve alışkanlığı kazandırabilmek için, öğretme-öğrenme sürecinde hangi çalışmalara yer verilebilir?’ başlığı altında şu bilgilere yer vermektedir: İlköğretimde, birinci sınıftan başlayarak öğrencilere dinleme beceri ve alışkanlığı kazandırma sürecinin temel ilkesi, bu becerinin edinilmesine yönelik çalışmaların diğer dilsel becerilerin (konuşma, okuma, yazma) kazandırılması etkinlikleriyle bütünleştirilmesi olmalıdır. Bu temel düşünce ekseninde, dinleme beceri ve alışkanlığının bilişsel, duyuşsal ve devinişsel boyutlu davranışları ders içi ve dışı öğretme-öğrenme etkinlikleriyle öğrencilere kazandırılabilir. Bu etkinliklerden bazıları şu şekilde sıralanabilir:

a. Günlük yaşamda dinleme-konuşma sürecini örneklendiren çeşitli yaşam durumlarının (selamlaşma, karşılıklı konuşmalar, telefon görüşmesi vb.) öğrenciler tarafından sınıf ortamında oyunlaştırılması ve her oyunlaştırmanın dinleme ilkeleri açısından değerlendirilmesi.

b. Düzeye uygun bir oyun ya da filmin ilkelere uygun olarak izlenmesi, olayın öğrenciler tarafından kendi cümleleriyle özetlenmesi.

c. İzlenen bir film ya da oyunda geçen olayın resimlerle anlatılmasına yönelik çalışmalar yapılması,

d. Düzeye uygun bir metnin (masal, şiir, öykü, makale, deneme vb.) ilkelere uygun olarak okunması, öğrencilerin kendi cümleleriyle sözlü ve yazılı olarak özetlemeleri.

e. Öğrencilere klasik müzik dinletilmesi (10' ya da 15'). "Dinlenen müzik, sizlerde hangi duygu ve düşünceleri oluşturdu, sizlere neler çağrıştırdı?" sorusunun öğrenciler tarafından sözlü ya da yazılı olarak yanıtlanması.

f. Düzeye uygun sanatsal ya da kültürel içerikli bir radyo ya da televizyon programının ilkelere uygun olarak dinlenmesi ve programın konuşma - dinleme ilkeleri açısından değerlendirilmesi...

Özbay (2001: 9-15), okullarımızda dinleme alışkanlığının kazandırılması için şu uygulamaları önermektedir:

a. Dinleme eğitimi çok küçük yaşta (ana okullarında) başlatılmalı ve her kademedeki öğretim kurumlarında sürdürülmelidir. İlköğretimin birinci sınıfında, okumaya hazırlık devresinde öğrencilere işittiğini ayırt etme becerisi geliştirecek bazı alıştırmalarla ilk dinleme alışkanlıkları kazandırılabilir. Çocukların yaş ve ilgilerine uygun hikâyeleri yüksek sesle okuması, okunanlar üzerinde konuşulması, basit dramatisasyon faaliyetleri, çocuklarımızın çok erken yaşlarda dinleme becerisi kazanmalarına yardımcı olacaktır.

b. Küme çalışması, tartışma, öğretmenin açıklamalarına imkân veren bir öğrenme ortamı, film ve tiyatro seyrettirme, eğitsel kollarda görev verme, konferanslara katılma...vb. birer dinleme eğitimi fırsatı olarak görülmeli ve değerlendirilmelidir.

c. Öğretmen eğitim teknolojilerinden mutlaka yararlanmalıdır. Öğretim araçlarından bazıları iyi dinleme alışkanlığı kazandırmada öğretmene yardımcı olabilir. Sesleri ayırıştırma eğitiminde kullanılacak işitsel araçlardan radyo ve teyp ile görsel-ışitsel televizyon ve videodan yararlanılabilir.

d. Öğretmenin çocukların seviyelerine uygun, ilgi çekici bir metni sınıfa getirip yüksek sesle okuması ve metninle ilgili soruları cevaplandırmalarını istemesi dinleme becerisini geliştirecektir. Çünkü öğrenciler metinden soru sorulacağını bildiği için dikkatle dinleyeceklerdir.

e. Bir başka çalışma da dilin kalıplarını dinleterek anlama becerisi kazandırma faaliyetidir. Öğrenci metni okurken ya da dinlerken üstü kapatılmış kalıpları, ekleri, kelimeleri tamamlar. Böylece kalıbı öğrenmiş olur. Öğretmen "Metni okuyorum, metindeki eksik yerleri siz tamamlayacaksınız." deyince bütün sınıf dinleme merkezini psikolojik olarak hazırlar...

Öğretmenler içinde buldukları çevrenin imkânları ölçüsünde şiir dinletileri, kaynak kişilerden anı dinleme çalışmaları, öğrencilerin başından geçen olayları anlatmaları, konuyu bütünleyen CD, film ya da belgesellerin dinletilip izletilmesi gibi etkinlikler düzenleyebilirler.

Dinlemede Güçlük Yaratın Etmenler

Öğrenciler dinleme yeteneği bakımından farklılıkları başta olmak üzere bazı çevresel etkenler de dinlemenin amacına uygun gerçekleşmesini etkilemektedir. Oğuzkan (1991: 72) dinlemeyi olumsuz etkileyen etmenleri şu şekilde sıralamaktadır: İşitme gücünün yetersizliği, sözcük dağarcılığının fakirliği, dinleme alışkanlığının kazanılmamış olması, konuşanın giyinişı ve davranışlarıyla ilgilenmek, konuşmanın yapıldığı yere ve dinleyici topluluğuna yabancı olmak, konuşanın sesini işitememek ya da kendisini görememek, konuşma ortamının sıcak ya da soğuk olması, oturuşan yerde rahat edememek vb.

Dinlemenin Diğer Dil Becerileriyle İlişkisi

Dinleme dikkat ve irade işidir. Eylemin gerçekleşmesi için insanın iradesiyle seçme yapması ve seçerek dinleyebilmesi için sesler arasındaki farkı hızla kavrayabilecek bir yeteneğe ulaşması gerekiyor. Onun içindir ki 'dinleme', dört temel dil becerisi arasında sayılıyor. Dinleme olmadan öteki beceriler gelişmiyor (Özbay, 2001: 9-15). Konuşma ile işitmeyi, dolayısıyla dinlemeyi birbirinden ayırmak pek mümkün değildir. Dinleme olmadan sağlıklı bir konuşma olmayacağı gibi, işitme kusurları olan insanların konuşmaları da mümkün olamamaktadır (Ünalın, 1999: 67). Konuşma ve dinleme birbirinden ayrı düşünölmeyecek iki beceridir. İyi bir konuşmanın iyi bir dinleme becerisiyle kazanılabileceği herkes tarafından bilinmektedir.

Dil konusunda son yıllarda yapılan tartışmalar, dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinden herhangi birinin gelişmesinin diğerlerinin gelişiminde de etkili olup olmayacağı konusunda yoğunlaşmaktadır. Dinleme ve okuma ile konuşma ve yazma becerileri birbirini desteklemekte ve birbirini etkilemektedir (Yangın, 2002: 43). Dinleme becerisi, konuşma, okuma ve yazma gibi diğer alanlara temel oluşturur. Çocuklar dil edinme sürecine dinleme ile başlarlar. Dinleyerek öğrenen öğrenciler, bu becerilerini bir öğrenme aracı olarak hayatları boyunca kullanırlar. Bu nedenle öğrencilerin dinleme becerileri erken yaşlarda geliştirilmelidir (MEB, 2005 a: 18-19). Dilin formasyonunun dört alt becerisi içinde en çok kullanılanı dinleme becerisidir. Ancak dinleme becerisinin eğitimi diğer üçüne göre daha az önemsenir. Bu yanılığın temel sebebi, dinleme becerisini doğuştan kazandığımız düşüncesidir. Oysa son yıllarda yapılan araştırmalar günlük hayatta iletişim konusunda karşılaşılan güçlüklerin başında doğru dinleme alışkanlığının kazanılmamasının geldiğini göstermektedir.

Konuşma becerisi ile dinleme becerisi arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Bunun başlıca sebebi, konuşmanın birden fazla kişi arasında olması

ve tarafların birbirlerini dinlemek zorunda olmalarıdır. Dinleme olmadan konuşma olmayacağı gibi, dinleme becerisi gelişmemiş olan insanların güzel konuşmaları da mümkün olmamaktadır (Yalçın, 2002: 123).

Konu ile ilgili olarak yapılacak dikte çalışması öğrencilerin dinleme becerilerini geliştirebilecek önemli bir etkinliktir. Türkçe derslerinde okunan ya da anlatılan bir konu ile ilgili öğrencilerin yorumlarını sözlü ya da yazılı olarak istemek temel dil becerilerinin gelişmesine yardımcı olmaktadır.

Okunan metinlerin anlaşılması ve o metinle ilgili soruların doğru bir şekilde cevaplandırılması, dinlemenin niteliğini ortaya koymaktadır. Bir dilin temel becerileri olan okuma, dinleme, konuşma ve yazma becerileri birbirini etkilemekte ve bütünlenmektedir. Çünkü Türkçe dersi uygulamaları bir bütünlük içinde yürütülmekte ve bir ders saati içinde bile okumadan dinlemeye, konuşmadan dil bilgisi kurallarına kadar birçok konuya değinilmektedir. Dil bilgisi için ayrı bir ders saati ayrılmayıp konulara işlenişin seyrine göre yer verilmesindeki yaklaşım da bundan kaynaklanmaktadır.

Çevremizdeki insanlarla sağlıklı bir iletişim kurma, konuşma ve dinleme becerimizi kullanmadaki performansımıza bağlıdır. Eğer karşıdakinin ne söylediğini tam olarak anlayamıyorsak vereceğimiz cevap da tam olarak doğru olmayacak ve iletişimde sıkıntılar yaşanacaktır. Dinlenileni yanlış anlama ve yorumlama da iletişim sorunlarına yol açabilmektedir. Dinlenenleri anlayıp yorumladıktan sonra karşıımızdakilere tam ve doğru olarak aktaramama da iletişimi olumsuz yönde etkiler. İletişimde sorun yaşamamak için anlatılanları iyi anlamak ve aktarılacak bilgileri tam ve doğru iletmek gerekir.

Okullarımızda En Çok Başvurulan Dinleme Türleri

Eleştirel dinleme, yaratıcı dinleme, bilgi edinmek ya da dinlenmek için dinleme, katılımlı dinleme, katılımsız dinleme/izleme, not alarak dinleme/izleme, seçici dinleme, eleştirel dinleme, yaratıcı dinleme/izleme, kendini konuşanın yerine koyarak dinleme/izleme (empati kurma, özdeşleşme), grup hâlinde dinleme/izleme...

Anlama Becerilerinin Kazandırılmasında Metnin Yeri ve Önemi

Metinlerin değeri okurda oluşturacağı çağrışımlarla da ilgilidir. Okuyucunun okuduklarında kendinden bir şeyler bulması ve metnin okuyucuyu düşünmeye sevk etmesi, metnin değerini ortaya koyan önemli kriterlerin başında gelmektedir. Bilgi veren metinden çok, değişik düşünme tarzına ortam hazırlayan metin, edebî metin olarak nitelendirilebilir. Metinler okutulduktan sonra öğrencilerin görüşlerini ifade etmelerine fırsat tanınmalı, metinde savunulan görüşün mutlak olmadığı ifade edilmelidir. Öğrencilerin, okunan her metnin sonunda duygu, düşünce ve hayallerini ifade etme imkânını bulabilmeli, metinle ilgili yorum ve değerlendirmeler yapmalıdır.

MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 22.09.1981 tarih ve 172 Sayılı kararıyla kabul edilen İlköğretim Okulu 6-7-8. Sınıf Türkçe Programında Türkçe dersinin bir bilgi dersi olmaktan çok ifade ve beceri dersi olduğu, öğrencilerin zihin ve ruh gelişiminde başka hiçbir dersle ölçülemeyecek kadar önemli rolü olduğuna işaret edilerek şöyle denilmiştir: Türkçe dersleri, öğrencinin; güzel metinlerin zevkini tadarak duygusunu ve Türk diline olan sevgisini; türlü metin incelemeleriyle doğru karar verme yeteneğini ve okuma çalışmalarıyla düşünme gücünü geliştirecektir (MEB, 2000: 10).

Türkçe derslerinin yürütülmesinde, sadece ders kitaplarındaki metinlere bağlanıp kalınmamalıdır. Çünkü o metinler, farklı bölgelerdeki her öğrenci için aynı düzeyde ilginç olmayabilir ve dolayısıyla öğrencileri okumaya karşı istekli kılmayabilir. Oysaki, Türkçe dersinin hedeflerine ulaşabilmesi, büyük ölçüde öğrencilerin okumaya karşı istekli kılınmasına bağlıdır (Tekin, 1980: 55). Akyol (2003: 53), ders kitapları dışına çıkarak farklı materyaller üzerinde okumanın, öğrencilerin yeni fikirler elde etmesine, sahip olduğu değerleri tanımalarına ve farklı kültürleri anlamalarına katkı sağlayacağını belirtmektedir.

Öğretmenler anlama becerilerinin kazandırılmasında kullanacakları edebiyat ürünlerini seçmede ve işlemede duyarlı davranmalıdırlar. Öğrencilerin metinde geçen günlük yaşamla ilgili unsurları sezme ve bunu kendi cümleleriyle ifade etmeleri, dilin anlama ve anlatım gibi temel becerilerinin kazandırılmasında büyük öneme sahiptir. Metinleri dilsel ve içeriksel açıdan değerlendirmede nesnel dil bağıntıları belirlendikten sonra, metnin anlam bağıntılarını öğrenciler bulmalıdır (Özdemir, 1991: 20-22). Anlama becerilerinin geliştirilmesi etkili bir iletişim ve amaca uygun bir eğitim için büyük önem taşır. Bireyin çevresiyle iletişimi anlama becerisinin gelişmişliğiyle doğru orantılıdır. Yine öğrenim gören bir kişinin okuldaki başarısı da okuma ve dinleme becerilerinin gelişme durumuna bağlıdır.

Kılıç (2002: 61), *Bir Metni Farklı Bir Şekilde İşlemenin Anlama Düzeyine Etkisi* adlı araştırmasında ilköğretim Türkçe derslerinde anlama eğitimine yönelik çalışmalarla ilgili şu önerilerde bulunmaktadır:

- a. İlköğretim Türkçe derslerinde öğrencilerin anlama düzeylerini geliştirmek için sınıfta metin işlenmelidir.
- b. Metin işlenirken bilinmeyen kelimelerin özelliklerine göre kelime öğretimi metin işlenmeden önce olmalıdır.
- c. bireysel okuma çalışmasına ağırlık verilmeli, öğrencilerin bireysel okumayla anlama düzeylerini geliştirmeleri sağlanmalıdır.

Metin Aracılığıyla Okuma Becerisini Geliştirme

Anlayarak okuma yeteneğinin geliştirilmesinde metni sorulara bağlayarak incelemenin önemli bir katkısı vardır. Bu sorular, metnin okunmasından önce, metnin okunduğu sırada ve metnin okunmasından sonra sorulacak sorular olmak üzere üçe ayrılır. Okumaya başlamadan önceki soruların

amacı, öğrencilerin üzerinde çalışacakları parçaya ilgilerini çekmek, onları okumaya hazırlamaktır. Okuma sırasında sorulacak sorular, okumanın sesli ya da sessiz oluşuna göre değişiklik gösterir. Bununla birlikte, okumanın bu evresinde sorulacak soruların amacı, metnin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Okumanın bitiminde sorulacak sorular ise metnin yorumlanması, eleştirilmesi ve değerlendirilmesine yönelik sorulardır. Bu soruların öğretmen tarafından önceden hazırlanması, okuma etkinliğinin değişik evrelerinde öğrencileri düşünmeye, görüşlerini bildirmeye ve tartışmaya özendirici bir yaklaşım içinde sorulmaları uygun olur (Oğuzkan, 1991: 91).

Metni Anlama - Kavramada Soru ve Soru Sorma Yöntemi

Öğrencilerin okuduğunu anlama, yorumlama ve eleştirme yetisini kazanmasında sorular etkili birer araçtır. Soruların düşündürücülüğüne, öğrencilerin dikkatlerini okunan parça üzerinde toplayabilmesine, onların yaratma ve eleştirme güçlerini harekete geçmesine bağlıdır. Bu yönden bugün modern okuma kitaplarına seçilen parçaların öğrenciler tarafından iyice anlaşılmasını sağlamak için her parçadan sonra çeşitli sorulara yer

Sorular, anlam kurmanın en etkili araçlarından biridir (Akyol, 2003: 52). Bir metni sorular sorarak anlama ve kavrama çalışması yapılabilir. Sorulacak soruların metinle ilgili bilgileri açığa çıkarıcı nitelik taşıması gerekir. Özdemir (1987: 144-145), Oğuzkan'ın yukarıda belirttiği görüşüne yakın bir anlayışla metnin anlaşılıp kavranması ve yorumlanması için soruların üç aşamada sorulduğunu ifade etmektedir:

1. *Metni Okutmadan Önce Sorulacak Sorular:* Öğrencilerde okutulacak parçaya karşı ilgi uyandırma, onların yaşantıları ile okunacak parça arasında bağlantı kurma, öğrencileri okumaya hazırlama amacı vardır.

2. *Sessiz Okuma Soruları:* Bilinen bir gerçektir ki ilk okuma daima sessiz yapılır. Okumanın amacı anlamı kavramadır. Kavrama işi belirli sorulara cevap arama ile kolaylaşır ve kendiliğinden gerçekleşir.

3. *Metnin Sessiz Okunmasından Sonra Sorulacak Sorular:* Sorular, yazının ana ve yardımcı fikirleri buldurmaya yönelik olması yanında anlamın yorumlanmasına, yazarın amacının bulunmasına, ileri atılan düşüncelerden bir sonuç çıkarılmasına olanak sağlayarak öğrencilere kılavuzluk yapmalıdır.

Öğrencilerin okuduklarını anlamaları, yorumlamaları, okuduklarından bir sonuç çıkarmaları anlayarak okumanın temel ilkesidir. Öğrencilerin okuduklarını anlamaları için okunan parçanın özelliklerine göre yer, kahraman, zaman ve çevre gibi öğeler iyi kavranmalıdır.

Öğrencilerin okuduklarını anlamaları geniş ölçüde onların söz dağarcığının zenginliği ile ilgilidir. Öğrencilere, metinde geçen anahtar kelimelerden birer örnek verilerek *anlam haritası oluşturmalarına* imkân tanımak hem metnin daha iyi kavranmasına yardımcı olacak, hem de onların söz

varlığının artmasını sağlayabilecektir (Keçik ve Subaşı, 2001: 161).

Metin Aracılığıyla Dinleme Becerisini Geliştirme

Birey, öğrenmeye dinleyerek başlar. Dinleme sırasında ve sonrasında öğrencilerin, soru sorarak ve sorulan sorulara cevap vererek aktif katılımları, dinlediğini anlama becerisinin gelişimini artırmaktadır. İlköğretimde *dinleme becerisini geliştirmeye yönelik bazı teknik ve uygulamalar* şu şekilde sıralanabilir (Özbay, 2001:12-14; 2003: 97-102):

a. Öğretmen çocukların seviyelerine uygun, ilgi çekici bir metni sınıfta sesli olarak okuyarak, okuduğu metnin ana ve yardımcı fikirleri ile ilgili sorular yönelterek dinleme becerisinin geliştirilmesine çalışabilir.

b. Dramatizasyon ve tartışma içeren bir öğrenme ortamı içerisinde öğrencilerin dinleme becerisi geliştirilebilir. Okunan ve dinlenen şeylerin ferdi olarak veya gruplar hâlinde canlandırılmasıyla, çocuklarımızın güzel, doğru, akıcı ve etkili konuşabilme becerisinin gelişmesine katkıda bulunduğu gibi, sosyal hayatta önemli bir yeri olan *dinleme* becerisini geliştirmeye de yardımcı

c. Dil kalıplarını dinleterek anlama becerisi kazandırma çalışması. Bu tür bir uygulamada öğretmen, bazı dil kalıplarının silindiği bir metni öğrencilere dağıtır. Öğrencilerden, metni okurken kalıpları ya da ekleri tamamlamalarını ister.

d. Dinleme eğitiminde yapılabilecek çalışmalardan birisi de müzik parçalarının tamamlanması etkinliğidir.

e. Küme çalışmaları, dikte çalışmaları, kulaktan kulağa söylenen kelime ve cümle oyunu... dinleme eğitimi için yararlanılabilecek önemli etkinliklerdendir.

f. Çağımızda görsel ve işitsel araçlar hızla gelişmekte ve eğitimde sık bir şekilde kullanılmaktadır. Öğrencilerin dinleme becerilerinin geliştirilmesinde, radyo ve teyp gibi işitsel araçların yanı sıra televizyon ve bilgisayar gibi görsel-ışitsel araçlardan da etkili bir şekilde faydalanmak gerekir.

Sonuç

Bilgiye ulaşma, ulaşılan bilgiyi günlük yaşamda kullanarak hayatı kolaylaştırma ve karşılaşılabilecek olumsuzlukları önceden sezerek önlemler alma vb. nitelikler anlama becerisini etkili bir biçimde kullanabilmeye elde edilir. Bireylerin çevresindekilerle etkili bir iletişim kurabilmeleri, sosyal, kültürel ve eğitim ortamlarında başarılı olabilmeleri için anlama becerisini kazanmaları gerekir. Çünkü, hayatın istenilen düzeyde sürdürülebilmesi, anlama yeteneğinin belli bir düzeyde gelişmiş olmasını gerekli kılmaktadır.

Bu denli önemli bir işleve sahip bu yeteneği geliştirmenin en etkin yolu, okuma ve dinleme becerilerini edinerek yaşama hâkim kılmaktır. Öğrencilerin hem öğrenim hayatlarında hem de meslek hayatlarında başarılı olmaları, okuma ve

dinleme becerilerini amaçlanan düzeyde edinmelerine bağlıdır. Bu bakımdan okullarımızda öğretmenler öğrencilerin bu becerileri edinmeleri ve günlük yaşamda etkin bir biçimde kullanmalarının alt yapısını oluşturmalıdırlar. Özellikle Türkçe derslerinde öğrencilerin anlama, kavrama, yorumlama, eleştirel düşünme, kendini ifade etme, doğru ve çabuk karar verme, iletişim vb. üst düzey becerilerini geliştirmeye yönelik etkinliklere önem verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Şerif; Gündüz, Osman (2004), *Yazılı ve Sözlü Anlatım, Kompozisyon Sanatı* Akçağ Yay., Ankara.
- Akyol, Hayati (2003), *Metinlerden Anlam Kurma Türklük Bilimi Araştırmaları Türkçe Öğretimi Özel Sayısı*, S. 13, s. 49-58, Niğde.
- Calp, Mehrali (2005), *Özel Öğretim Alanı Olarak Türkçe Öğretimi Eğitim Kitabevi*, Konya.
- Cemiloğlu, Mustafa (1995), *İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi* Uludağ Üniv. Basımevi, Bursa.
- Cihangir, Zeynep (2004), *Kişilerarası İletişimde Dinleme Becerisi* Nobel Yay., Ankara.
- Demirel, Özcan (1999), *Türkçe Öğretimi* MEB Yay., İstanbul.
- Dökmen, Üstün (1994) *Okuma Becerisi, İlgisi ve Alışkanlığı Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma* MEB Yayınları, İstanbul.
- Göğüş, Beşir (1978), *Türkçe ve Yazın Eğitimi* Kadioğlu Matbaası, Ankara.
- Gökalp, G. Gonca (1998) *Okuma Eğitimi ve Etkin Okur Kimliği Türkçenin Öğretimi ve Eğitimi Sempozyumu Bildirileri (5-6 Haziran)*, A. Ü. Tömer Gaziantep Şubesi Yayını.
- Görgeç, İzzet (2000), *Okuduğunu Anlama Sürecini Etkileyen Okuyucu Boyutu ile İlgili Temel Değişkenler* Atatürk Üniv. K. K. Eğt. Fak. Dergisi Dil Öğretimi Özel Sayısı, S. 4, s. 96-109, Erzurum.
- Güneş, Firdevs (1997), *Okuma- Yazma Öğretimi ve Beyin Teknolojisi* Ocak Yayınları, Ankara.
- Kavcar, Cahit vd. (1998), *Türkçe Öğretimi* Engin Yayınevi, Ankara.
- Keçik, İlknur; Subaşı, Leyla Uzun (2001), *Türkçe Sözlü ve Yazılı Anlatım* Anadolu Üniv. Yay., Eskişehir.
- Kılıç, Abdurrahman (2002), *Bir Metni Farklı Bir Şekilde İşlemenin Anlama Düzeyine Etkisi* Eğitim ve Bilim, Cilt: 27, S. 123, s. 53-61.
- Koç, Sabri; Müftüoğlu, Güneş (1998), *Türkçe Öğretimi* Anadolu Üniv., AÖF Yayını, Eskişehir.
- MEB (2000), *İlköğretim Okulu 6-7-8. Sınıf Türkçe Programı* Millî Eğitim Basımevi, İstanbul.
- MEB (2005 a), *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (1-5. Sınıflar)*, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi, Ankara.

- MEB (2005 b), *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı (6, 7, 8. Sınıflar)*, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Yayını, Ankara.
- Oğuzkan, Ferhan (1991), *Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi* Anadolu Üniv., AÖF Yayını, Eskişehir.
- Özbay, Murat (2001), *Türkçe Öğretiminde Dinleme Becerisini Geliştirme Yolları* Türk Dili S: 589, TDK Yayınları, Ankara.
- Özbay, Murat (2002), *İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarındaki Anlama Sorularının Öğrencilerin Düşünme Becerilerine Katkısı* Türk Dili Dergisi S: 609, TDK Yayınları, Ankara.
- Özbay, Murat (2003), *Türkçe Öğretiminde İhmal Edilmiş Bir Alan: Dinleme Eğitimi* Cumhuriyetimizin 80. Yılında Türkçemiz, Ank. Tic. Odası ve Anaçev Yayınları, Ankara.
- Özbay, Murat (2005), *Bir Dil Becerisi Olarak Dinleme Eğitimi* Akçağ Yayınları, Ankara.
- Özdemir, Emin (1987), *Türkçe Öğretimi Kılavuzu (3. Basım)* İnkılâp Kitapevi, İstanbul.
- Özdemir, Emin (1991), 'Dil ve Edebiyat Öğretiminde Yeni Yönelimler' *Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi* Anadolu Üniv., AÖF Yayını, Eskişehir.
- Özer, Zuhâl (1996), *Duyguları İşitebilme Becerisi: Etkin Dinleme* Bilim ve Teknik Dergisi.
- Sever, Sedat (1997), *Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme* Ya-Pa Yayınları, Ankara.
- Sever, Sedat (2004), *Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme* Anı Yayıncılık, Ankara.
- Sever, Sedat (2007), *Türkçe Öğretiminde Sanatsal Bir Uyarın Olarak Karikatürün Kullanılması* VI. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu Bildirileri, s. 222- 229, Nobel Yayınları, Ankara.
- Sezer, Ayhan; Oğuzkan, Ferhan; Özdemir Emin; Gögüş Beşir (1991), *Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi* Anadolu Üniv., AÖF Yayını, Eskişehir.
- Tekin, Halil (1980), *Okullarımızdaki Türkçe Öğretimi* Mars matbaası, Ankara.
- Temur, Turan (2001), *Dinleme Becerisi* Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Türkçe 1-8. Sınıf, Nobel Yayınları, Ankara.
- Ünalın, Şükri, (1999) *Yeni Gelişmeler Işığında Türkçe Öğretimi* Çanakkale.
- Yalçın, Alemdar (2002), *Türkçe Öğretim Yöntemleri, Yeni Yaklaşımlar* Akçağ Yayınları, Ankara.
- Yangın, Banu (2002), *Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi* Dersal Yayınevi, Ankara.